

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΜΑΙΟΥ, 1859.

ΤΟΜΟΣ Γ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 219.

ΠΕΡΙ ΚΑΛΟΥ

Β.

ΠΕΡΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ.

ά.

Ἄλ περὶ καλοῦ γενικὰ δῆμα, ἃς ἐξεβίσαμεν
ἐν τῷ πρεηγούμενῷ διατριβῇ (α), εἰς οὐδὲν ἡθελον
χρησιμεύει, εἰ μὴ ἡδύκατο τὰ γειραγωγήσωσιν
ἡμᾶς εἰς τὴν καταράθησιν τῆς φυλοσοφικῆς θεωρίας
μᾶς ἔκαπτη τῶν ὀρειών τεχνῶν, εἰς τὴν ἀρθη
περὶ τῶν ἔργων αὐτῶν κρίσικ, καὶ εἰς τὴν εἶναι
γησει τῆς ιστορικῆς αὐτῶν ἀγαπτίζεως διότι καὶ
αἱ καθολικαὶ θεωρίαι ζωγοοῦσι τὴν πρᾶξιν, δια-
γωτίζουσι τὰ γεγονότα ἐξ ὧν ἀραγόνται, καὶ
ταῦτα πάλιν ἀλέγοντες καὶ βασανίζοντες τὴν ἀλή-
θειαν ἔκεινων, ὥστε ἡ λογικὴ ἐρέτης ἐξ ἡς ἀπο-
ρέοντι τὰ ποικίλα ἔργα τῆς φύσεως καὶ τῆς τέ-
χνης ἐπιβιβαῖσθαι, καὶ πάλιν προκύπτει ἐκ τῆς
μελέτης τῶν καθ' ἔκαπτα, συμπληροῦσα ἐαυτὴν,
καὶ τρόπον τινὰ εἰς ταυτὴν ἐπανερχομένην. Μάλ-
ιστας δὲ ἡ κατὰ τὰς ἀλλας μαθήσεις ἡ ἀμοιβαία
αὗτη ἐπαλήθευσις εἴραι ἀραγκαῖα κατὰ τὰς καθο-
λογικὰς μελέτας, ἐν αἷς καὶ ἡ πλάνη τῆς θεωρίας

επὶ πολὺ ἐπεκράτησε, παρεκτρέψασα τὸν δοκι-
μωτέρους νόον, καὶ τὸ δικαῖος ἐμπειρικὸν καὶ βά-
ρανσον τῆς πράξεως δύναται ν' ἀποκρύψῃ τὴν
θαυμαστὴν ἔκειτην ἀρμονίαν τῶν μερῶν πρὸς τὸ
δικαῖον, ἣντις γνωθεῖεν τὸν κόσμον τῆς καλλιτεχνίας
οὐχ ἡττον ἢ τὸν τῆς φύσεως καὶ τῆς διανοίας.
Ταῦτα πρὸ πάρτων ἀληθεύουσιν ἐν τῇ τέχνῃ ἐκεί-
νη, ἡνὶ καὶ ἡμεῖς ἐτάξαμεν πρώτην, καθὼν πρῶτον
βαθμὸν τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκφράστεως, καὶ οἰοντες
ιστορικὴν μήτραν δικαῖον τῶν ἀλλων. "Αμεσον
προϊόντες τῆς ἀράγκης, εἰς τὸ ὠφέλιμον κατὰ πρᾶ-
τον σκοπόδοντα, ἐπὶ μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν νόο-
μων στηριζομένη, εἰς τὴν ὑπεκήνην φύσιν ὑπὲρ πά-
σας τὰς ἀλλας προσεγγίζοντα, καὶ τοῦ μονίμου
τῶν ἔργων αὐτῆς μεταλαμβάνοντα, ἡ ἀρχιτεκτο-
νικὴ ἰδιαιτεροὶ εἶδος καλοῦ οὐχ ἡττον δημιοερ-
γεῖ, καὶ πλαν προσφυνῶς συναπτομένη πρὸς τὴν
γλυπτικὴν καὶ ζωγραφικήν, δίχεται εἰς τοὺς καλ-
ποντας αὐτῆς τὰ ποιητικὰ ἄσματα καὶ τὰς μονοτικὰς
μελῳδίας, καὶ ἐγείρει διὰ τῶν γαῶν τὴν τὰ βαν-
μαστὰ ἔκειται μητρισία, τὰ δποῖα, ἐν ᾧ συνενοδούν
ἐν ἑαυτοῖς πάρτα τὰ προσώπτα τῆς καλλιτεχνικῆς
μεγαλοροΐας, εἴραι ἐταυτῷ ζῶσαι μαρτυριαὶ τῆς
τε ιστορικῆς ἀγαπτίζεως τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν
προσδότων τοῦ ἀνθρωπίτον πνεύματος.

"Οσοι παραδέχονται ως ἀρχήν τῆς καλλιτε-
χνίας τὴν μίμησιν, δὲν ἐλεγχεῖν ν' ἀποδώσων τὸν
σκοπὸν τοῦτον καὶ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικήν καὶ
ἐπειδὴ οὐδὲν φυσικὸν ἀγτικείμενον εἶπον δινάμε-
νον τὰ χρησιμεύση ὡς πρωτότυπον τῶν ἔργων

(α) Ορεα φυλλάδ. 184.

αὐτῆς, προσίλαβον ἔργον ἀνθρώπινον ἐκ τῶν πρωτίστων καὶ ἀγαγκαιοτάτων, καὶ διῆχυρίσθησαν διεσπόδηποτε ἀρχιτεκτονικὸν ποίημα οὐδὲν ἔτερον εἶναι ἡ ἀράπτυξις αὐτῆς τῆς περιχρᾶς καλύπης, τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρώπου κατοικίας, ἢν τὴν τέχνην καθωραῖται ἀκολούθως διὰ τυρού ἀκλογῆς, τελειοποιήσεως καὶ συναρμολογήσεως τῶν μερῶν αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο ἔχρησίμευσεν ἡ συμμετρία, ἢν δρᾶσσοις εὐάρσιστοι σχέσιν τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ δλονίς ἡ εὐρυθυμία, προσύπτουσσι ἐκ τῆς ἑτερητοῦς καὶ ποικιλίας, καὶ ἡ παταλληλότης τῶν δύο πρώτων διὰ τῆς ἀριστοχριστίας αὐτῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ κτιρίου, ὅπερ καλλωπίζουσιν ἐπὶ τέλοντας καὶ ἐπιστέφουσιν κατ' ἴδιαιτέρους ἔνθυμους διάφορα κοσμήματα. Άλλ' ἐπειδὴ ἡ πρώτη αὐτῆς ἀρχὴ εἶναι ἡ ἀράγκη, ἐκ ταύτης προκύπτουσι καὶ ὅπδος ταύτης πρέπει νὰ δικαιολογῶνται πάντες αὐτῆς οἱ καρέτες, καὶ αὐταὶ αἱ μικρότεραι λεπτομέτρειαι. Τέλειον δὲ τύπον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ταύτης παρίγαγεν ἡ Ἑλληνικὴ εὐφυΐα, δεσμὸς διερθάρη ἀκολούθως, παρήκματος καὶ παρῆλθερ ἀγαπιστρέπτως, καὶ τὸν δποῖον οὐχ ἥττον δύναται καὶ ὀφεῖλονται νὰ μιμῶνται πάντοτε οἱ καλλιτέχναι, ἐγαρμόζοντες αὐτὸν μᾶλλον ἡ ἥττον ἑτελῶς εἰς τὰς αράγκας τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐποχῆς τῶν.

Τοιαύτην ἐν συντόμῳ ἡ κλασικὴ, οὗτος εἰπεῖν, θεωρία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Άλλ' εὖν ἡ θεωρία αὕτη ἀληθεύη, ψευδὴ εἶναι δοαί εἴπομεν περὶ καλῶν, περὶ καλλιτεχνῶν, περὶ καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, περὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὸ ἄλλον καὶ τὸ ἀγαθόν, πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν κοινωνίαν καὶ οὕτε ἡ θεῖα ἀρχὴ τῆς ἐμπνεύσεως ἀπαιτεῖται πλέον πρὸς ποίησιν τοῦ εἰδούς τούτου τοῦ καλοῦ, οὕτε ἡ ὑψηλὴ πάσης τέχνης ἀποστολὴ πραγματοποιεῖται κατὰ τὸν κλάδον τούτον τῆς καλλιτεχνίας· ὥστε, ἡ πρέπει νὰ ἀποκρύψεται αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ κορμοῦ, ἐξ οὗ ἐκφύεται καὶ τρέφεται καὶ ζωγραφεῖται, ἡ πάντη ἰδιαιτέρους τόμους πρέπει νὰ ἐφαρμόσειν εἰς αὐτὸν, ἀρνούμενοι τὸν τύπον τούτους εἰς ἄλλης πηγῆς καὶ εἰς ἄλλων ἀρχῶν. Ψεύδεται δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἡ ιστορία, διότι ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ναι μὲν εἶναι καθαρώτατον ἀπαίγαντα τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοροής καὶ ἐκφραστὸς τῶν διαφόρων στοιχείων τῶν Ἑλληνικῶν κοινωνιῶν, ἀλλ' ἔχει καὶ πρὸ αὐτῆς καὶ μετ' αὐτὴν ἄλλας φάσεις ιστορικῆς ἀραπτύξεως, τὰς ὁποίας ὀφείλει νὰ ἐξηγήσῃ ὁ καλολόγος, οὐδὲ ἄτεν ὀφελεῖται δύναται νὰ μελετήσῃ ὁ καλλιτέχνης· καὶ ταύτας ἄλλαι πάλιν θέλονται διαδεχθῆ, ἐπεισης ὑπελκούνται εἰς τὸν αἰώνιον καὶ ἀραλοιώτον τόμους τοῦ καλοῦ, καὶ οὐχ ἥττον ἐκφράζονται τὰς ποικίλας φάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἀράπτυξεως.

*Ἔχει ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἰδιαιτέρους χαρακτῆρας δι' ὃν διαστέλλεται τῶν ἄλλων τεχνῶν, ἄλλα κοινῆς ἔχει πρὸς αὐτὰς τὴν ἐνδοτάτην οὐσίαν καὶ φύσιν, τὴν ἀρχὴν, τὸν σκοπὸν, τὴν κοινωνικὴν ἀποστολήν, πάντα ἐν λόγῳ τὰ στοιχεῖα τοῦ γέ-

ρους εἰς διάτηκε, ἀπερι αυγδέονται μετὰ τῶν ιδίων ἐξ ὧν εἰδοποιεῖται καὶ ἀτομικεύεται. Καὶ οἱ ιδιαίτεροι αὐτῆς χαρακτῆρες, οὓς ἡδη ὑπεδείξαμεν, εἶναι μὲν κατὰ πρῶτον, διὰ δημιουργεῖται τὸ παρόμερως ὑπόκειται εἰς τὸν ἀρχιτεκτονικὸν τόμον τῆς συμμετρίας, καθὼς εἰς τὸν τύμπανον τοῦ βυθοῦ ὑπόκειται αἱ ἐρχόμεναι δημιουργοῦσαι, καὶ διὰ αὐτὸν τοῦτο πρὸς τὰς ἄλλας εἰκαστικὰς τέχνας εὑπερπέστατα συναρμολογεῖται. Ἐπειδὴ δὲ ἐγένετο τὰ ἔργα αὐτῆς ἐν ὑπαίθρῳ, πολλαχῶς σχετίζεται πρὸς τὴν φύσιν, ἐπὶ τῶν σταθερῶν τόμων αὐτῆς θεμελιούμενη, καὶ τὸ ἕδιον κάλλος πρὸς τὸ φυσικὸν συναρμόζουσα, καὶ νέον ἐξ αὐτῆς προσλαμβάνοντα, ὡς ἐκ τῆς ἀπόψεως, τῆς ἡλίου, τῆς ἀτμοσφαιρᾶς, τοῦ φωτὸς, καὶ τῶν πολλῶν ἐπ' αὐτῆς ἐνεργειῶν τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου. Ἡττορ τῶν ἄλλων ὑποκειμενικῆς καὶ μὴ ἔχοντα ἐν αὐτῇ τὸ σκοπόν της, ἐκφράζει οὐχὶ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀτομικῶς, ὡς αἱ ἄλλαι τέχναι, ἀλλὰ γενικὰς καὶ ἔθνικὰς ιδέας καὶ πρὸ πάντων θρησκευτικάς· διὸ ἐν αὐτῇ ἡ ὑπόστασις δὲ ταυτίζεται τῷορ εἰτελῶς τῇ μορφῇ, ἔμμεσον καὶ συμβολικὴν σχέσιν ἔχοντα πρὸς αὐτήν. Δύναται ἐπὶ τέλοντας, ὡς ἐκ τῆς ιδίας φύσεως, νὰ χρησιμεύσῃ ὡς δοχεῖον δλων τῶν ἄλλων τεχνῶν· διότι καὶ τὸ ἄγαλμα ἐγίτε ἐκφύεται ἐξ αὐτῆς ζωογονοῦ τὰ ψυχρὰ καὶ ἀγνοητὰ αὐτῆς σχήματα, καὶ ἡ ζωγραφία συμπληροῦ τὴν ἐκφραστὴν αὐτῆς καὶ διεικόσμησιν, καὶ φωτίζει ἔριστες ἐκ τῶν ἀδύτων αὐτῆς ἐξερχομένην, τὴν ποίησιν, ἡς ὑπερυψότερη τὴν ἐκφραστὴν ἡ μονοεκτή μελῳδία.

Άλλα, παρὰ τὸν εἰδικοὺς τούτους χαρακτῆρας, εἴκολον εἶναι νὰ διακρίνῃ τις ἐν αὐτῇ καὶ τὰ γενικὰ πάσης καλλιτεχνίας προτερήματα, καθ' οὐρ καὶ ταύτης ὑπόστασις εἶναι ἡ ἀληθεία, καὶ μορφὴ, ἡ ἐκφραστική, καὶ εἰς τὸν καθολικὸν τόμον τοῦ τόπου ὑπόκειται, τὸν μόρον κατάλληλον εἰς αὐτὴν, καὶ τῆς ἐμπνεύσεως εἶναι θυγάτηρ, καὶ τὸν εὐγενέστατον σκοπὸν τῆς ηθοποιήσεως ἐκπληροῦ, ἐκ τοῦ ιδαρικοῦ κατερχομένην, καὶ αὐτὸν δηλοῦσα, καὶ εἰς αὐτὸν πάλιν ἀναβιβάζουσα τὸν θεωμέτρον. Καὶ τῷοτι, πλὴν τῆς στρατιωτικῆς ἡ διχυρωματικὴς ἀρχιτεκτονικής, ἡτοις κυρίως εἰς τὸ ὀφέλιμον ἀποβλέπει, καὶ διμως τὸ καλόν δὲρ ἀποκλεῖει, καθ' οὐλα τὰ ἄλλα εἴδη, κατά τε δηλαδὴ τὴν θρησκευτικὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν, εἴτε δημοσίας εἴτε ιδιωτικὴν, συναπαρτώνται οὐλα τὰ στοιχεῖα δοῶν πρὸ μικροῦ ἀκεριγήσθημεν, δου ἐν οἰωδῆποτε εἰδει καλοῦ εἴτε τῆς φύσεως εἴτε τῆς τέχνης συνυπάρχουσι, καὶ τὰ ὁποῖα, καθ' οὐπομέρει τὴν γενικήν θεωρία, ἀράγονται ἐπὶ τέλοντας εἰς τὴν διὰ τὸν πραγματικοῦ δῆλωσεν τὸν ιδιαρικοῦ. Παρταχοῦ καὶ πάντοτε διὰ τὸν εἴραισμον εἰκόνη ἐκφραστικὴν θρησκευτικὴν ἀληθείαν καὶ αἰσθημάτων. Καὶ αὐτὰ τὰ ἀράκτορα τῶν βασιλέων, τὰ θέατρα, τὰ βουλευτήρια, αἱ θρησκευτικαὶ ἀψεδεῖς, οἱ οίκοι τῶν μεγιστάρων, αἱ μεγαλοπρεπεῖς

τῶν τιμαριωτῶν ἐπάλλειται, καὶ οἰαδῆποτε κτίρια, εἶτε δημόσια εἶτε ιδιωτικά, ἔχουσιν ἔργοιαν τινὰ ὑφισταμένην ὡς πτευματικήν αὐτῶν ὑπόστασιν, τὴν διπλαρ μᾶλλον ἡ ἱττον ἐραργῶς δι' ιδιαιτέρων μέσων ἐκφράζουσι. Τὰ δὲ μέσα τῆς ἐκφράσεως εἴραι καὶ ἐν τῇ τέχνῃ ταῦτη, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἀ.λ.λαῖς, σύμβολα αἰσθητά, τὰ όποια, εἰ καὶ πλαγίως, καὶ ἐμμέσως, οὐχ ἡ ἱττον ὅμως ζωηρῶς ἐκδηλώσει τὴν ἵποκεκρυμμένην ιδεαν, καθὸ δὲ αὐτῆς ἀπορρίπτοτα καὶ ὑπ' αὐτῆς ἴνθιμον διεργάτης ὥστε οὐδὲν ἐν τούτοις αὐθαλρεστον, καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιπρόσθετα καὶ ἀδιάցορα θεωρούμενα κοσμήματα, ἔχουσιν, ἀχριθῶς εἰπεῖν, ἀραγκαῖαν τινὰ σχέσιν πρὸς τὸ δλον καὶ ιδιαιτέρων σημασιῶν. Καὶ μάλιστα, ἐν φη̄ ἡ ἐκφρασις δλων σχεδὸν τῶν ἀ.λ.λων τεχνῶν, προσόντος τοῦ χρόνου, ὥχρια καὶ ἐνίστες ἀποσθέννυται ἐξ δλοκλίρου, ἡ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀπ' ἀρτίας διαμένει, καὶ σοθαρωτέρα καὶ τρόπον τινὰ σεβαστοτέρα καθίσταται διὰ τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ὑπὸ τῆς γένεως προσανέλαται καὶ βοηθεῖται διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀρμοριαν, διὰ τὰ ιδιαιτέρα θέλγητα τὰ όποια προσθέτουσιν εἰς αὐτὴν τὰ κάλλη τῆς χώρας, τὸ κναροῦν τοῦ οὐρανοῦ, τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ πολλῷ μᾶλλον δι μελαγχολικὸς τῆς σελήνης πέπλος, διε περιβάλλων τὰ ἔργα της, ἀπορέμει αὐτοῖς ἀδριστον καὶ μυστηριώδεις μεγαλεῖσθαι. Ἐάρ δὲ εἰς μόνον τὸν νόμον τῆς συμμετρίας ὑπόκηται, καὶ χρονικὸν φυθὺρον δὲν ἐπιδέχηται, τοῦτο ἐκ τῆς ιδιαιτέρας αὐτῆς φύσεως προέρχεται πρὸ πολλοῦ δὲ ἀπεδεξαμενεῖ, διε συμμετρία καὶ φυθύρος ἀράγονται ἀμφότερα εἰς τὸν αὐτὸν νόμον τῆς διὰ πάντων τῶν μερῶν διηκούσης ἐρύθητος τοῦ δλον, ἀρώτατον νόμον τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, ἀραγκαῖαν ἀπόρφυαν τὴν ἐρχόντων καὶ τόπῳ ἀναπτυχεῖσθαι τοῦ περασμένου καὶ διὰ τοῦτο αἱ λέξεις ἴνθιμος καὶ εὔρυθυλος, καὶ τὰ πολλὰ τούτων παραγωγα καὶ σύνθετα, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῷ σχολαστικῶν ἀρχιτεκτόνων εἰς τὰ προτότα τῆς τέχνης ταῦτης λλαγ προσφυνῶς ἐφαρμόζονται. Τοῦτο δὲ ἐν παρθέῳ ἀποδεικνύει, πόσον ἀρ' ἐτέρου ἀγεπαρκῆς εἴραι δι ὑπ' αὐτῶν ἀποδιδόμενος δρισμὸς τῆς συμμετρίας, διετει, θεωροῦντες αὐτὴν ὡς εὐάρεστον σχέσιν τῷ μερῷ πρὸς τὸ δλον, δὲν δέητοσιν εἰς τὸ τὸ εὐάρεστον τοῦτο ὑψίσταται, πῶς, καὶ πότε, καὶ διατὰ εἴραι εὐάρεστον, ἐν φῶ δὲ ἡμέτερος, καθ' ὃν ἡ συμμετρία οὐδὲν ἐτέρον εἴραι ἡ ἡ ἐν τῷ πότῳ δροιων καὶ ἀρτιστοτέχνων ισότης, δύναται τὰ ἐπαρκέσην εἰς πάσας τὰς ἀράγκας τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεως. Τέλος, καὶ αὐτὸν τὸ στοιχεῖον τοῦ ιδαρικοῦ τὸ ἀ.λ.λον εἴραι ἡ αὐτὴ ἡ κατ' ἀληθειαν ὑπόστασις τοῦ καλοῦ, εἰς ἣν ἀράγονται καὶ πρὸς ἣν ταυτίζεται; διετει τοῦ ιδαρικοῦ μετέχει οἰαδῆποτε ἀληθής ἐργα, καὶ τῶν μᾶλλον εἴραι καλλιτεχνική, διφερ μᾶλλον πληνιάλει πρὸς τὸν ἀρώτατον ἐκεῖνον τὸπον τῆς λογικῆς τελειότητος, ἐξ οὐ πᾶσαι κατέρχονται αἱ ἀληθειαν, καὶ πρὸς ὃν ἀραπτεροῦνται τὸ πτεῦμα, διε βλέπει αὐτὸν τὰ εἰρηνικὰ ὄπλα τῷ σφῷ τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ ζῆλος τοῦ προσηλυτισμοῦ ἀρέρδε, οἱ στρατοὶ καὶ οἱ στόλοι τῷ πραγματέρων δυνάμεων ἀρ' ἐτέρου, διαροίγοντες τὴν ὁ-

δυτότητος ζωηρῶς ἐκτυπούμενον. Τούτων δὲ τεθέτων, παράλογον δλως ἰθελεν εἰσθαι τὰ πιστεύση τις διε ἄρεν τῆς ἀγωθερ κατερχομένης ἐμπτεύσεως δύναται τὰ δυνατὰ τὰ θαυμαστὰ ἐκεῖτα οἰκοδομήματα, τὰ δποῖα, ἐν φη̄ κυριεύοντοι, θέλγουσι καὶ ἀφαρπάζουσιν δλας τὰς δυνάμεις τοῦ πτεύματος, καὶ πρὸς τὸν ἀρώτατον ὄπορ τῆς γοήσεως καὶ τῆς ἀγάπης τὰς ἀρνυόντας, ἰσταται ἐταντῷ ὡς ἀλάρυτα δείγματα τῆς ἀρθρωτίνης μεγαλοροιας, καὶ μημεια ἀρεξάλειπτα τῆς ἀρθρωτίνης ιστορίας. Εάρ δὲ πάρτα ταῦτα ἀληθεύονται, πῶς γ' ἀρηθῆ τις τὴν ἐκ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ηθοποίησιν, ἀρ' οὐ αὐτην οὐδὲν ἐτερος εἴραι ἡ εσωτερικὴ ἀρμορία, τὴν δποῖαν γερρᾶ ἐξ ἀράγκης ἡ ἐν ἐκάστῳ καλλιτεχνήματι ἐφαρμόνιος ἐκφραστις ὑψηλῆς ἀληθείας; Διὰ τοῦτο οὐ μόνον τὴν τεχνολογικήν μάθησεν ἀλλὰ πάσαρ γνῶσιν καὶ πάσαρ σοφίαν ἀπήστι παρὰ τὸν ἀρχιτεκτονος δ Οὐδετρόδιος. Καὶ οὐ μόνον θεωρητικῶς ἐξεταζομένη, πάρτα τὰ στοιχεῖα τῆς καλλιτεχνίας παρέχει ἡ ἀρχιτεκτονική μετὰ τῶν ἐαντῆς συρδυαλόμενα, ἀλλὰ καὶ ιστορικῶς, τὴν αὐτὴν κατέχει θέσιν τῷ ἀ.λ.λωρ τεχνῶν, ὡς θέλομεν ιδεῖ κατωτέρω, ἐκφράζουσα τὰς ιδιαιτητὰς τῆς χώρας καὶ τῆς γυλῆς τῶν διαφόρων λαῶν, τὰ θύη, τὰ ἔθιμα, τὰς ιδέας, τὰ αλσθήματα, καὶ πρὸ πάντων τὰ θρησκεύματα, ἐν οἷς ἡ ὄψιστη τῷ κοινωνικῷ ἀληθειῶν διατυπώνται. Πλονουατάτη δὲ εἴραι κατὰ τὰ μέσα τῆς ἐκφράσεως της, διετει παρτοίας δλας, μονία σχήματα, ποικιλας τῆς ἐνοργάνου καὶ ἀροργάνου φύσεως εἰκόνας προσλαμβάνει, καὶ πρὸς ἐκφραστιν τῆς ιδίας ὑποστάσεως μεταχειρίζεται, εἰς τὸν ἀρώτατον νόμον τῆς συμμετρίας καθυποβάλλοντα αὐτὰ καὶ πρὸς τὸν ιδιον σκοπὸν συραφμολογοῦσα.

“Η ιστορικὴ αὐτῆς ἀράπτυκες νέας καὶ δριστικωτέρας εἰ δυνατὸν ἀποδεξεῖς ἐπιφέρει τῷ προλεγόμενων. ‘Ο ἀρατολικὸς κόσμος, δ ‘Ελληνορμαλής καὶ ὁ νεώτερος προσεπιμαρτυροῦσι διὰ τῶν μημειων αὐτῶν τὴν ἀληθειαν τῆς θεωρίας. ‘Ἄς διατρέξεις αὐτοὺς ἐπιτροχάδην.

6.

“Οποίας καὶ ὀπόδιας δυσκολίας παρέχει τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῷ ἀρατολικῷ λαῷ ἡ ἐξιστόρησις οὐδεὶς ἀγροεῖ. ‘Η κοιτίς τοῦ γωτὸς, τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐμείσει ἐπὶ πολὺν εἰς τὸ σκότος, δ ἐπευώρευσαν ἐξ αὐτῆς ἡ ἀμάθεια καὶ αἱ προδηλώσεις τῆς Λύστεως. ‘Εσχετίσθη ἡ Δέσις πρὸς τὴν Αρατολίην διὰ τῆς ‘Ελλάδος, διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, διὰ τῷ ‘Ρωμαιικῷ ὄπλων, διὰ τῶν σταυροφυμῶν τοῦ μεσαιώρος. ‘Ἄλλ ὁ ἀπώτατος καὶ ἀρχαιότατος ἐπείρος κόσμος, ὁ κυρίως ἀρατολικὸς λεγόμενος, διημέρεις εἰσέτι κατὰ τὸ πλεῖστον κεναλυμένος καὶ ἀγρωτος, μολορότι ἐταλλάξει πιτίθεται κατ' αὐτοῦ τὰ εἰρηνικὰ ὄπλα τῷ σφῷ τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ ζῆλος τοῦ προσηλυτισμοῦ ἀρέρδε, οἱ στρατοὶ καὶ οἱ στόλοι τῷ πραγματέρων δυνάμεων ἀρ' ἐτέρου, διαροίγοντες τὴν ὁ-

δὸν εἰς τὰ ἴμπιθιον, τὴν βιωγηχαριανήν πάρτα τοῦ νιωτέρου κόσμου τὰ εὐεργετήματα. Καὶ οὕτως δὲ ἀπατώμεθα λᾶρες εἰκόνες, οἵτινες πρὸς ἐπεκτατούς τοῦ νέου πολιτισμοῦ εἰς τὰς Ἀρατολικὰς γῆρας δρογαρούς συντελεστικώτατος θέλει εῖσθαι ὁ Ἀραγερρώμενος· Ἐλληνομός, διὸ εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ἀρατολικῆς ἔγειρε τὴν θελα πρόσοντα ως κηρυκα καὶ πρωτοπόλην τῆς θρησκείας, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινωνικῆς τελειοποιίας εἰς.

**Ex τῶν λαῶν τῆς Ἀρατοῦς δύο πατέρων
ισελκύουσι τὴν προσυγῆν ἡμῶν ὡς πρὸς τὸ ιδιαι-
τερον ἀτικείμενον τῆς παρούσης μελέτης, οἱ Ἰρ-
λοὶ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Καὶ παρ’ αὐτοῖς, ὡς παρὰ
πᾶσι τοῖς ἀλλοῖς, πάρτα τὰ τε γυνικὰ καὶ κοιω-
νικὰ στοιχεῖα συνήργησαν πρὸς μόρφωσιν τῶν
ἀργυτεκτονικῶν μημείων.*

Κολοσσαῖα εἴται ἐν τῇ Ἰερίκῃ η γένος καὶ μεγαλοπρεπεστάτη, μὴ ἔχοντα τὸ εὔρυθμον, τὴν χάριν, τὴν ἡωρίθητα, καὶ, εἰ διετάξει εἰπεῖν, τὴν ἀεικίητον. ἔκφρασιν τῆς Ἑλλητικῆς γῆς. Οὐδὲ μὲν ἐνοικοῦσαι φυλαῖ ἔχονται τὴν πενιματικήν καὶ πολιτικήν δραστηριότητα, ἡτοις χαρακτηρίζουσι τοὺς λαοὺς τῆς Ἑλλάδος. Τὰ δὲ τῇ θρησκείᾳ καὶ κοινωνίᾳ ἐπικρατοῦσα στοιχεῖα εἶναι δὲ πανθεῖσμὸς καὶ η θεοκρατία, ὡς ἀραγκαῖας συνέπειας ἐπιφέροντα τὴν εἰς κοινωνίας κάστεις διαίρεσιν καὶ τὸν δεσποτισμόν. Ἡ θρησκεία, η φιλοσοφία, η πολιτική καὶ η καλλιτεχνία ταυτίζονται, η μάλλον συγχέονται. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐπομένως ἐμέλλει τὰ μετέχοντα τῷ χαρακτήρων τούτων, καὶ τὰ τὸν τὸν ιερῶν βιβλίων, καὶ τὰ μηνιαῖα αὐτῆς πιστῶς μαρτυρῶσι τὴν φύσιν τῆς χώρας καὶ τὸ πτεῦμα τῷ κατοικεῖν. Ήρίν δὲ ἐξέλθη εἰς τὸ φῶς ἕγεινάρη οἱ τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς, καὶ τὰ ὅπογεια κτίρια χαρακτηρίζουσι τὴν πρώτην αὐτῆς ἐποχήν. Οἱ ναοὶ αὐτῆς εἴται διάκλητοι βράχοι η βαθύτατα σπήλαια· καὶ μέγεθος μὲν ἔχουσι τερατῶδες, ἐπὶ τέσσαρα, πέντε καὶ ἑταῖροι δὲ μέλια ἐκτεινόμενοι, πατοῖσι δὲ ἥνθησι, ἀλλ' ἀνεῳ συμμετρίας καὶ κομψότητος συνηρμοσμένοι, καὶ ἀραιόμενητα ποσμήματα τοὺς διαποικιλλούσους οὐδεμία ἀχρίβεια, καὶ διληγητὴν αὐτοῖς ἐμφανεῖται γυναικεῖς τῶν στατικῶν καὶ μαθηματικῶν νύμων, καὶ ἀρνεῖται ἐνότητη συνέργεια τὰ μέλη τοῦ ὑπερμεγέθους αὐτῶν ὄργανισμοῦ, μολονότι ἐτέλεσε τις διαχρήσει κατὰ τὰς λεπτομερείας. ἀλλ' δὲ ἐπικρατεῖστερος καὶ ἐνθαρρέστερος αὐτῶν χαρακτὴρ εἴται ἱερατικός τις τύπος, καὶ ἀδιάκοπος συμβολισμὸς. Κατὰ τὴν δευτέραν ἐποχὴν ἐγείρονται τὰ κτίρια ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑπογείων ἐξέργονται οἰονεὶ ἔκφρονταις αὐτῶν καὶ κιβλάστησι, τὸν αὐτὸν φέροντα ἱερατικὸν τόπον καὶ τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας, ὃς ὁ χωριώτερος εἴται η συμβολικὴ ἔκφρασις τοῦ θρησκεύματος.

*Tōr dē Aἰγυπτιῶν ἢ χώρα πολὺ διαφέρει τῇ
Ἰεδώλῃ. Ἡ Αἰγυπτίος εἶναι δῶρον τοῦ ποταμοῦ.
Καθαρὸς καὶ ἀροματόρος ὁ οὐρανός, σύμμετρον καὶ οὐ*

παμμεγέθη εἶται ἐν αὐτῇ τὰ φυτὰ καὶ τὰ θηγία·
ἄλλοι ἔρημοι ἐκτεταμέναι τὴν ἐπικαλόπτουσι, καὶ
ἐν ᾧ αἱ ὄραι τοῦ ἑτανὸς μὲν μαθηματικὴν ἀρχέβαιαν
περιοδικῶς ἐπανέρχονται καὶ διαταλαμβάνονται,
ὅλην ποικιλλὰ τὴν ζωογορεῖ, καὶ δῆλη ἡ φύσις πε-
ριβάλλεται ἔνδυμα, οὗτος εἰπεῖν, ἀπλοῦν, μονο-
τονορ, καὶ σοβαρόν. Εἰ καὶ φέρεταις ὡς πρῶτοι
πιστεύσατες ἀλάρατορ τὴν ψυχὴν, τὸ θρήσκευμα
τὸν Αἰγυπτίων ἂντο λατρεῖα τῆς φύσεως, τὸν ἀστέ-
ρον, τοῦ ἥλιον, τοῦ ποταμοῦ, καὶ πρὸ πάντων τὸν
ζῶντα, ὃν τὰς κεφαλὰς οὐχὶ σπαρίσει ἐπέθετο εἰς
τὴν ἀρθρωτήν μορφήν. ‘Ο δὲ κοινωνικὸς καὶ πο-
λικὸς αὐτῶν ὄργανοι, ιερατικὸς καὶ ἀρχὺς,
μοραρχικὸς ἀκολούθως, ἀλλ' ἵπομένων εἰσέτι
τὴν ιερατικὴν ἐπιφύλαξ, ἐδέσμενος καὶ τρόπον τινὰ
ἀπελίθωσε διὰ τῆς κατὰ κλάσεις καὶ ἐπιτηδεύματα
αὐτοτράπες κατατάξεως, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀτομ-
ικότητος, καὶ πᾶσαν τὴν σοφίαν συνεκέντρωσεν εἰς
μέρον τὸν ίερεῖς. Οἱ ταῦτα, τὰ βασιλεῖα, τὰ δη-
μόσια κτίρια, οἱ τάφοι εἴται ζωηραὶ τὸν στοιχεῖον
τούτων ἐκφράστει. Χαρακτηρίζουσιν αὐτὰ, ἔργα
ὄντα πολλών γενεῶν, σχήματα γεωμετρικὰ ἀπλού-
στατα, στερεώτατα, μετ' ὅλῃσιν κοσμημάτων, δι'
αὐτοτράπες ἀκριβεῖας συνηρμοσμένα, προφαρέστα-
τορ δὲ καὶ ταῦτα περιβαλλόμενα συμβολισμόν.
Σώζονται εἰσέτι ἐν Αἰγύπτῳ ὑπόγεια κτίρια καὶ
πρὸ πάντων μημεῖα βασιλέων εἰς τὰ Λιβυκὰ ὅρη,
ἔνθα πολλὰς ἔκαμεν ὁ Βελλόνης πολυτίμους ἀγα-
καλύψεις. ‘Οτε δὲ ἐκῆλθεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐκ
τοῦ ἐδάφους, παρήγαγε ταῦτα, πυραμίδας, ὑβε-
λίσκους, ἀρχιτεκτονικὰ ἀγάλματα καὶ λαβυρί-
θους. ‘Ο Αἰγυπτιακὸς ταῦτος, ἀπαύγασμα Κηλοτύ-
που ιεροκρατίας, οὗτε χάριν ἔχει, οὗτε σίβας
ἔρπτει, ἀλλὰ μᾶλλον τρόμον καὶ θαυμασμόν.
Προηγεῖται αὐτοῦ μακρὰ σειρὰ σφιγγῶν πριοκε-
φάλων ἀποτελούσων τὸν λεγόμενον δρόμον, λί-
γοντα εἰς δύο υβελίσκους, οἵτινες δι' ἐπιγραφῶν
δηλοῦσι τὴν ἀφίερωσιν τοῦ ταῦτοῦ, καὶ διὰ τῆς σκι-
ᾶς των ἔνθεικτοντι τὴν πορείαν τοῦ ἥλιον.
‘Ο δρόμος εἰσάγει εἰς τὸ πρόβατον διά τυρος περ-
σευλίου, ἐν ᾧ ἡ θύρα καὶ στῦλοι μὲν κινούστρα
ἐκ γύλλων γονίκων, λατοῦς καὶ νυρταίας· τοῦτο
φέρει εἰς τὸν ταῦτον, καὶ ὁ ταῦτος εἰς τὸ ιερὸν ἄδυτον
ἡ τὸν σηκόν· Ὅτε η πρόοδος τοῦ κτερίου εἰκονί-
ζει συμβολικῶς τοὺς διαφέροντα βαθμοὺς τῆς μη-
σεως. Εἰς τὰ τείχη τοῦ προτάνου κολοσσοῖ γαί-
ρονται προσκεκολλημένοι, καὶ εἰς τὰ ἔνθετα
τοῦ ταῦτοῦ, μόλις φωτιζόμενα, ἀγάλματα ἐπίσης
κολοσσαῖα, ἄλλα καθήμενα καὶ κεφαλὰς ἔχοντα
κριῶν, λεόντεων, λεράκων, γυλάττουσι καρπαῖα
πτώματα ταριχευμένα τετραπόδων, πτηνῶν, ἔρ-
πετῶν, καὶ διὰ τῶν ἐπιγραφῶν γαίρονται μυστι-
κῶς διαλεγόμενα πρὸς τὸν θεόν τοῦ ταῦτοῦ. Άι πυ-
ραμίδες, ταφοὶ βασιλέων, ἡ θεῶν, ἡ ιερέων, καὶ
ἴσως κατὰ τὸ σχῆμα αὐτῶν ἀγόρθωσις συμβολικὴ
τὸν ἔκβολῶν τοῦ εὐεργέτου ποταμοῦ, ἀκριβῶς
προσανατολίζονται, καὶ διὰ τὰ μεγάλα αὐτῶν δια-
στάσεις, διὰ τὴν ἰσωτερικὴν διαίρεσιν καὶ περι-

πλοκήν τῷ μερῶν αὐτῶν, ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα καταδεικνύουσι τὴν συμβολικὴν αὐτῶν φύσιν, καὶ ἐκδηλοῦσι τὸ Αἰγυπτιακὸν πνεῦμα. Οἱ ὀδελίσκοι καὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἀγάλματα, οἵοις αἱ σφίγγες καὶ οἱ μέμνονες, ποτὲ μὲν συνδεόμενα πρὸς ἄλλα κτίρια, ποτὲ δὲ μεμονωμένα, εἴραι καὶ ταῦτα κολουσσαῖα ἀμβλήματα τῆς φύσεως, τῆς θρησκείας, τῆς ιστορίας, καὶ συμπληροῦσι μετὰ τοῦ συμβολικωτάτου λαβυρίθου τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἔκφρασιν τῆς Αἰγυπτιακῆς ποιωνίας.

Μημεῖα ἄξια ιδιαιτέρας μελέτης θήγειραν δύο ἕτεροι λαοὶ τῆς Αραβολίης, οἱ Ἀραβεῖς καὶ οἱ Ἐ-βραῖοι, καλοῦντες καὶ οὗτοι τὴν προσοχὴν ἡμᾶς, οἱ μὲν, διότι κατέκτησαν μέρος τῆς Εύρωπης, ὅπου κατέλιπτον ἔχοντες ιδιαιτέρους πολιτισμοῦ, καὶ τόποις ἀρχιτεκτονικῆς ἔτι σωζόμενοι, καὶ ιδίους καὶ πρωτοτύπους φύροντα χαρακτῆρας οἱ δὲ, διότι εἰ καὶ κατεστράφησαν τὰ μημεῖα αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ διευπάρησαν καθ' ὅλην τὴν γῆν, οὐχ ἡτούτος ἡ πῆρξαρ δρυγαροί θεῖας ἀποκαλύψεως, καὶ διὰ τοῦ Μωσαϊσμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὲρ πάντα ἄλλοι λαοὶ ἐπενήργησαν ἐπὶ τοῦ γένους πολιτισμοῦ, διὸ δὲ ζωογόρος χυμὸς τῆς πίστεως τρέψεις εἰσέτει καὶ κραταῖοι.

Οἱ κύριοι, ὁ σημαντικώτερος καὶ ὁ ἀποκλειστικὸς αγεδόν χαρακτὴρ τοῦ Ιουδαϊκοῦ λαοῦ εἴραι ηθρησκευτικὴ αὐτοῦ ἀποστολὴ, η ἀποκάλυψης τοῦ ἑρός καὶ μόρου Θεοῦ, τοῦ Ποιητοῦ τοῦ πατέρος διὰ τοῦτο πάντα παρ' αὐτοῖς ταντίκορται τῇ θρησκείᾳ, εἰς ἣν, πρὸς τραγωτέρας ἀπέδειξεν τῆς δευτέρας ἀποκάλυψεως, τοσοῦτος πεισματωδῶς ἐπιμένοντοι καὶ τὴν σήμερον. Διὰ τοῦτο ὑπὲρ πάντας τὰς ἄλλας μία γένη τέχνην ἡκμασε παρ' αὐτοῖς, καὶ δι' αὐτῶν θέλει ἀπαρταχοῦ καὶ πάντοτε διατηρηθῆναι, η ποίησις τοῦ ὑψηλοῦ, η μόρη καταλληλος εἰς τὴν ἀποκάλυψην τοῦ ἀπελρου, καὶ διὰ τοῦτο ὁ γάδες αὐτῶν, κέρτρος σὺ μόρον θρησκευτικὸν, ἄλλα καὶ πολιτικὸν καὶ ιθυκόν, εἴραι η ἀγαγεγαλατωσις, η ζῶσα εἰκὼν ὃς τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν καὶ τοῦ ιστορικοῦ αὐτῶν προσφορισμοῦ. Κυρητὸς καὶ μεταφερτὸς κατ' ἄρχας, συμπαραχολούσων τὴν ἔξοδον τοῦ λαοῦ καὶ τὴν τομαδεικὴν αὐτοῦ λαίψην ἐν τῇ ιρήμῳ, σηκρῆτον μαρτυρίου ἐκαλεῖτο, διότι σκητὴ πραγματικῶς ἦτο, ἐν ἥ, πρὸς μαρτυρίαν τῆς θεῖας ἀποστολῆς, ἐγυλάσσετο ὁ γόρος ἐπὶ ταρίδων ἀκαίας διὰ χρυσῶν δακτυλίων συναπτομένων. Η ἐμπροσθετή πλευρά, η τῆς εἰσόδου, ητο χρυσοῦν καταπέτασμα ἐκ πέντε κυλίνδρων στήλων ἀνηρτημένορον παι τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ γαοῦ ἐπεροκ παταπέτασμα διῆρει εἰς δύο, τὸ ιερὸν καὶ τὸ ἀδυτον. Καὶ ἐν μὲν τῷ ιερῷ ἵστατο ἀφ' ἐνδεικτῆρας τὰς πλάτειας φέρουσα δώδεκα ἄρτους ἐτρωπίους κατὰ τὰς δώδεκα γυλάς τοῦ Ἰεραχῆ, καὶ ἀφ' ἐτέρου η ἐπτάφωτος χρυσῆ λυχνία, ἷς τὸ σχέδιον διεσώθη ἐν τῇ θριαμβικῇ τοῦ Τίτον ἀψίδῃ ἐν μέσῳ δὲ αὐτῶν τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, ἐπάνω ὁ ιερεὺς θυμία μία καθ' ἐκάντην ἐν δὲ τῷ ἀδύτῳ ἐκείτο η κιβωτὸς, ἐν ἥ αἱ πλάκες τοῦ γάμου, η στόμυρος

τοῦ μάγρα, η φάβδος τὸν Ἀαρὼν η βλαστήσασα, καὶ ἡ ἐπεσκιάζον δύο Χερουβίμιν διὰ τῶν πτερύγων αὐτῶν· η δὲ ἑξατερικὴ αὐλὴ η ἔχουσα τὸ θυσιαστήριον τῶν δλοκαντωμάτων καὶ τὸν λουτῆρα τῶν λεφέων συνεπλήρων τὸ σχέδιον τοῦ μέλλοντος τὰ ἐγερθῆ Σολομοντσίου γαοῦ. Ἡ γέρση οὐτος ἐπὶ τοῦ δρους Μωρία, ωχυρωμένος ὡς ἀκρόπολις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἀπέγαντι τῆς Σιών, ὅπου τὰ ἀράτορα, καὶ ἔχων τὸ πρόσωπον πρὸς ἀρατολάς, καὶ ἐν μέσῃ τεχχυρωμένορ, ἐξηστραπτεράτατος τοῦ ἡλίου ὡς πυρπαῖα, ἵτις ἀρταρεκλάτο ἐπὶ τῆς χιόνος τοῦ Λιβάρου. Καὶ ποιῶ τὸ υχῆμα τοῦ γαοῦ τούτου; διότις οὐσιωδῶς συμβολικός καὶ ἱερατικός τύπος τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου. Δύο χαλκοὶ στῦλοι ἐπεκβαίνονται τὸ πρόσωπον τοῦ προράου, η τῆς κατορθώσεως καὶ η τῆς ισχύος, καὶ τὰς τρεῖς ἄλλας πλευράς ἐσχημάτιζον μεγαλοπρεπεῖς στοιλι δέρονται τρία πατώματα οἰκημάτων· η ὁροφὴ τοῦ γαοῦ ἐκ κεδρίων δοκῶν ἡς ἀγροτῖται τὸ σχῆμα, ἐκορυφώθη ὑπὸ Ἡρώδου διὰ χρυσῶν ὀστεῶν, καὶ εἰς τὰς γωνίας ἡγείροτο δύο, πύργοι ἀφ' ὧν διὰ σάλπιγγος ἐκάλουν τοὺς πιστοὺς οἱ ιερεῖς. Τὸ δὲ ἐσωτερικὸν διηρεῖτο, ὡς η Σεκρή, εἰς τὸ ιερὸν καὶ τὸ ἀδυτον· καὶ ἐν μὲν τῷ ιερῷ ἡσαντιλατάται λυχνίαι καὶ αἱ τράπεζαι καὶ τὸ θυσιαστήριον τῶν καρπωμάτων· ἐν δὲ τῷ περικεκρυσωμένῳ ἀδύτῳ, εἰς δὲ εἰσῆγον δίπτυχοι θύραι μὲν καταπέτασμα ἐκ βύσσου, ἐγυλάσσετο η κιβωτὸς τῆς διαθήκης ὑπὸ τῶν χρυσῶν πτερύγων τῶν Χερουβίμιν ἐπιστηλομένη. Δύο ἑξατερικαὶ αὐλαὶ περιέκλειον δλορ τὸ οικοδόμημα, η μογάλη καὶ η τῶν ιερῶν· καὶ τὴν μὲν πρωτην περιεκλούν στοιλι καὶ πελλὰ πρὸς κατοικίαν τῶν ιερῶν, καὶ ἀποθήκην τῶν ιερῶν σκενῶν καὶ ἀμφίων, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἡτο χαλκοῦν θυσιαστήριον, η χυτὴ θάλασσα ἐπὶ δώδεκα μόσχων ἐστραμμένων ἀρά τρεῖς πρὸς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ οὐραροῦ, καὶ δέκα χαλκοῖ λουτῆρες, ἐν αἷς ἐπλύνοτο τὰ σφάγια, ἐπὶ τετρατρόχων βάθρων μὲν πολυτελῆ κοσμήματα λεόντων, βοῶν καὶ Χερουβίμ. Κατεστραφη ὁ γαδες οὗτος, καὶ ἐπειτα ἀφκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον· ἄλλα διέμεττερα ὁ τύπος αὐτοῦ, θεῖορ προσχεδίασμα τοῦ χριστιανικοῦ γαοῦ, θρησκευτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἔχων χαρακτῆρας, τὴν πόλιν ἐμφαίρων ὡς ἀπόβρυτα τοῦ δόγματος, προεκκοντίων διὰ τῶν θυσιῶν τὴν ἀραιματο τοῦ Χριστοῦ θυσίαν, καὶ εἰς τὰ κεράνεια εἰδώλων ἀδυτα, ιαναία ατασα, ὡς εἰπον οἱ Ρωμαῖοι, καθιερῶν τὴν πτερυματικὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ λόγου. Τις δέρι διακρίνεται ἐν τοῖς γαοῖς τῶν Ιερῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων τὴν λατρείαν τῆς φύσεως, καὶ ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ γαῷ, τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ;

Ἄγορος καὶ κοινωνικῶς καὶ πολιτικῶς ἐμεινετο η μονοδεία τῶν Ἀράβων· διότι οἱ Μωαμεθανισμός ἀπτιφάσκει πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἐργαίας καὶ τοὺς ἀπαρατήτους δρους τοῦ πολιτισμοῦ. Άλλη ηγείροτο καὶ οὗτοι μημεῖα, ἐν οἷς ἀταραχλώ-

ται οι χαρακτῆρες τῆς χώρας ἡν διέτρεχοι οι ρομάδες οὗτοι λαοί, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῶν, τὸ θρήσκευμα, αἱ ιδέαι, τὰ αἰσθήματα, πάρτα ἐτέλογω τὰ στοιχεῖα τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας. Ο μοριήρης καὶ ἐτῇ ἐρήμῳ περιπλανώμενος βίος, καθ' ὃν μόρος δεσμὸς εἶναι ὁ τῆς γυνῆς, ἐξάπτει τὴν φαραοῖς λαούς τὴν καρδιὰν διεγείρει σφοδρὰν ἐπιθυμίαν ἀραπανσεως, σκῦλος, ὑδάτων καὶ σαρκικῶν ἥθων. Καὶ τῷ ὅρτι, λεπτὰ ὄγειρα τῆς φαραοῖς γαίρονται τὰ ἔξωτερικὰ κοινήματα τῶν ἀραβικῶν οἰκοδομημάτων, τὰ καὶ ἀραβικὰ διὰ τοῦτο καλούμενα πλούσια, ίδιωτροπα, ἐπ' ἀπειρον ἐπαγαλαυβαρόμενα, ἐσωτερικῶς ὅμως δὲρ περικλειούσσεις οὗτε τὰ μεγαλορεπή καὶ σοφὰ σύμβολα τῶν Ἰρδῶν καὶ τῶν Αἴγυπτεων, οὗτε τὴν εἰκονικὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ θεῖσμον ἀκαρπον, μετὰ πολλῶν δεισιδαιμονιῶν μεμιγμένον, καὶ ἀβροδιατον ζωὴν, φυλήδονος ἐρταντῷ καὶ ἄγρων, οὐδὲρ ἔτερον ἔχοντας κοινὸν πρὸς τὸν πολιτισμὸν ἢ τὰ στοιχεῖα δι' ὃν καταστρέψεται.

γ.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν πρώτην τοῦ πολιτισμοῦ κατρίδα, εὑρίσκομεν δει ταφεστέραν ἀπόδειξιν τῶν προεκτεθεισῶν θεωριῶν. Πρὸ πολλοῦ παρετηρήθη, ὅτι η Ἑλλὰς εἶναι η ἐτῶν ιστορικῶν κέντρων πρώτη ἐμφάνισε τῆς ἀτομικότητος, καὶ διὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦτον φέρει καὶ η χώρα καὶ η γυνὴ καὶ τὸ θρήσκευμα καὶ η κοινωνία καὶ η πολιτεία ἐτεῦθεν η δραστηριότης καὶ η ἀκενθερπία καὶ η πατολαγάπτυξις καὶ προθόδος καὶ τελειοποίησις. Η καλλιτεχνία ἐπομένως ἀλλοι τύποις δὲρ ηδύνατο νὰ ἔχῃ εἰμήν τὸν τῆς κατῆς ἀτομικότητος. Άλλη εἰς ἐμβατεύσωμεν εἰς αὐτὰ τὰ πρῶτα καὶ συστατικὰ στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας, καὶ ἀγαλλώμενος αὐτὴν κατὰ τε τὴν υπόστασιν καὶ τὴν μορφὴν, δὲρ βραδύνομεν νὰ ἔγραψωμεν, ὅτι η ἐκ τῆς ἀτομικότητος ποικιλία ἐργοποιεῖται διὰ θαυμαστῆς ἐρθητητος καὶ ἀρμονίας, διὰ διὰ τοῦτο η Ἑλλὰς παρήγαγε τὸν κατ' ἀρθρώπον τελειότατον τοῦ καλοῦ τύπου, πολλαχοῦ, καὶ πάντοτε κατὰ τοὺς ἔξωτερικοὺς αὐτοῦ χαρακτῆρας ἀξιομέμητος καὶ εἰς ὅπο τὰ στοιχεῖα τῆς πλαστικῆς τελειότητος τὸν ἀρχαῖον θέσωμεν χριστιανικὴν υπόστασιν, φθάρομεν εἰς τὸ μῆ περιστέρω τῆς καλλιτεχνικῆς ἐτελείας, διότι πλήρη ἔχομεν τότε τὴν ἀρμονίαν τοῦ ἀπειρον καὶ τοῦ πεπερασμένου, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὴν διὰ τοῦ πραγματικοῦ δηλαδὴ πλήρη ἐκτύπωσιν τοῦ ιδαρικοῦ καὶ φανέρωσιν. Άλλη ἀπὸ τῆς θείας ὑποστάσεως εὑρίσκομεν ἐτῇ Ἑλληνικῇ τέχνῃ ἀρθρωπίην ὅμως η ἐγτέλεια τῆς ἐκφράσεως φθάρει διὰ μᾶς ἐτῇ Ἑλλάδι εἰς ἀρώτατον βαθὺν, ώστε πᾶσα η μετ' αὐτὴν ἀράπτυξις τοῦ καλοῦ κατὰ τοσοῦτον προσεγγίζει πρὸς τὸ τέλειον, ως πρὸς τὸ στοιχεῖον τοῦτο, καθ' έσον πλησιάζει πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν τελειότητα.

Πάρτα ταῦτα ἐκφανίστερα ἵσως γίνονται ἐτῇ μελέτῃ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς η οἰασθήποτε ἀλλης τέχνης καὶ εἰς τὸν εἰδικοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς μὲν ἐκείνους τοὺς διοίνους ίδιως ἐπρεπε νὰ ἔχῃ ἐτῇ Ἑλλάδι, θέλομεν ίδει, διὰ προκύπτει αὐτὸς ὁ ἀρχιτεκτονικὸς τύπος, διὸ διὸ δοξάλεται η Ἑλλὰς, καὶ διὸ θαυμάζει καὶ θέλει πάρτοτε θαυμάσει ὁ κόσμος. Τῷ δοτι, εἰς τὰ καὶ η ἀρχιτεκτονικὴ ἐκφράζεται, ως πᾶσα ἀλληλη τέχνη, τὰ κοινωνικὰ στοιχεῖα, εἰς μεταξὺ τούτων κυριώτατον εἶναι τὸ θρήσκευμα, καὶ εἰς τοῦτο οὐδὲρ ἔτερον ητο εἰμήν, συμφώνως πρὸς τὸ καθολικὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ πνεῦμα, λατρεῖα ἀτομικοῦ θεοῦ ὑπὸ ἀρθρωπίην μορφήν, μὲν πάθη καὶ αἰσθήματα ἀρθρώπιτα καὶ ἀρθρωπίτας περιπετετας, ἔπειται δὲ τὸ γαδε, δοτις εἶναι τὸ κύριον προτότε τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ καθ' διὸ ἀπαρταγοῦν φυθμεῖσται τὰ ἀλλα πάρτα, ἐπρεπε νὰ ἔχῃ τόπος οὐχὶ συμβολικὸν, ως ἐτῇ ἀραπολῆ, ἐμμέσως καὶ ἐμβληματικῶν ἐκφράζεται τὴν θρησκευτικὴν ἔρωταν, ἀλλὰ τὸν ἀπλοῦν καὶ ἔλλογον καὶ ἐρέθιθμον τύπον τοῦ κατ' εἰσοχὴν οἰκήματος, διὸ ἐπαραγαλεύονται καὶ στοιλ καὶ οἰκίαι καὶ θεατρα καὶ βασίλεια, καὶ παρτοῖα ἐτὲ λόγω οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ ἀπήτει ὁ τύπος οὗτος; κατὰ πρῶτον, τόπον κεκλεισμένορ κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ διαστάσεις, συμφώνως πρὸς τιας νόμους μαθηματικοῦ ἁνθροῦ, διὸ ὃν η ἀρχιτεκτονικὴ σχετίζεται πρὸς τὴν μονοτικήν, καὶ, ως εἰπερ ὁ Σχλεγέλ, ἀραγαίεται ως πεπαγωμένη ἀρμορια, καὶ συμφώνως πρὸς τὴν χώραν, τὸ κλίμα, τὴν ἀράγκην ἔπειται, κατὰ δευτερον λόγον, νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὸν ἀρώτατον νόμον τοῦ ἐτῶν καλοῦ, τὴν συμμετρίαν, καὶ καρονικὰ σχήματα προσλαμβάρων, καὶ διαιρῶν καὶ συρδνάζεται πολλαχλασιά, αὐτὰ ἐπ' ἀπειρον, νὰ ἐμφαίρῃ τὴν κατὴν καὶ ἐταρμόγοντος ἐκείνην σύντασιν, ητοις αἰωρίως ἀκμάζει, διότι ἐπὶ αἰωρίων νόμων στηρίζεται. Αἱ διαστάσεις καὶ ἀραλογίας τῶν Ἑλληνικῶν πτερῶν ἔχουσι λόγον σύμμετρον πρὸς ἀλληλας, καὶ διὰ τοῦτο ἐμφαίρονται ἀκραρ ἀρμορια ἐρθητητος καὶ ποικιλίας, διότι δὲρ εἶναι η αὐτὴ η ἐρθητητος διὲ ταῦτης ἀραπτυσσομένη, καὶ διὲ ἐρειαίας μορφῆς ἐαυτὴν ἔξωτερικεύοντα παρομοίως καὶ τὸ ἀρθρωπίτον σῶμα· συμμέτρως ἀραπτύσσεται διὰ ποικιλῶν μελῶν τὴν ἔσωτερην ἐρθητητα τοῦ ίδιου ὄργανωμον, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἐρθητητος, εἴτε μεμονωμένον εἴτε ἐτῇ συμπλέγματι, εἰκονίζει αὐτὸν η γλυπτική καὶ η ζωγραφία· παρομοίως ὁ ποιητικὸς λόγος ἀποκαλείπεται διὰ τῶν ἔξωτερικῶν αὐτοῦ στοιχείων τὴν ἔσωτερην ἐρθητητα τῆς ἐρωτας, καὶ ἐτῇ μονοτικὴ ἀκτινοβολεῖ δη ἦχος φυθμεῖσθμενος ίπεται τῆς ἐρθητητος τοῦ αἰσθήματος.

Τὰ στοιχεῖα τοῦ θεμελιώδους τύπου τοῦ κατ' εἰσοχὴν οἰκήματος, τὰ υποστηρίγματα, η σκέπη, τὰ περιτυγίσματα παράγονται, ἀραπτυσσόμενα, τὸ στόλον, τὸ ἀέτωμα, τὸ περίβολον ποικιλῶς δὲ τροπολογούμενα καὶ συρδναζόμενα, γεννῶσι τοὺς

διαφόρους όνθμούς κατά τὸ διάφορον πεῖμα τῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν. Ὁ στύλος περιβαλλόμενος σχῆμα καὶ ἔχοντος σύμμετρον, στρογγυλοῦται, καὶ ἔχει ἐξ ἀράγκης τρία μέρη, τὸν κορμὸν, τὴν βάσιν, καὶ τὸ κιονόκρανον· τὰ δύο τελευταῖα δὲ εἶναι ἀπλᾶ κοσμήματα, ἀλλὰ δηλοῦσι τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος, ἀποτελοῦσι μέτρον, κατάληξιν, καὶ τρόπον τινὰ φυθρικὴν προσδοτοῦν, δι’ ἣς τελευταῖς ὁ στύλος καὶ ἐπαγαλαμβάνεται· δηλοῦσι προσέτι τὸν σύρθεσμον πρὸς τὰ ἄρω καὶ τὰ κάτω. Καὶ ἡ μὲν βάσις ἐριοτε ἐλλείπεται, καὶ τότε ἡ φαρασία ὑπαθέτει τὸν στύλον βαθέως ἐρριζωμένον εἰς τὴν γῆν, ἀλλ’ οὐδέποτε τὸ κιονόκρανον, διότι τότε διετής δυσαρέστως προσβαλλεται φαραλόμενος αὐτὸν παραλόγως πηγανόμενον εἰς τὰ ἄρω· τὰ δὲ ἄλλα κοσμήματα, καθὼν ἐποντιώδη καὶ μὴ ἔξερχομενα ἔρδοισεν, ἀλλ’ ἐπιπρόσθετα, πρέπει νὰ ἔραι λαρρά, ολίγα, καὶ ποτε ἔχονται συμβολίζην σημασίαν. Παντας ὁ κορμὸς, ἀράλογος πρὸς τὸ βάρος, καὶ ἔχων ὕψος ἀράλογον πρὸς τὴν ἴδιαν διάμετρον, λεπτονόμενος πρὸς τὰ ἄρω δηλοῦστερα καὶ ὑποστήριξην ὅτε εἴραι λεῖος, φαίνεται λεπτότερος, ὅτε δὲ φαβδωτὸς, πλατύτερος, καὶ ἐπαγαλαμβάνει τὸ σύμμετρον τῆς ἴδιας μορφῆς· ὅθεν ὅταν ἔραι σφαιροειδῆς, κεκομημένος μὲν ἄρθη καὶ εἰκόνας, διακεκομημένος ἡ συμπεπλεγμένος μὲν κλάδους καὶ φύλλα, δηλοῦσι ἀφιλοπλάττα, παρεκτός ἐαν ταῦτα ἀπαυτῇ ὁ χαρακτήρας τοῦ κτιρίου. Άλλα τὸ ὑποστήριγμα ἀπαυτεῖ καὶ τε ὑποστηριζόμενορ, ἀλλοις μένει ἀτελές, καὶ φαίνεται προσδοκῶν τὴν συμπλήρωσιν του· ἐτεῦθεν τὸ ἐπιστύλιον, δηλαδὴ ἡ τοὺς στύλους συρδέσουσα δοκὸς, καὶ ἀλλαὶ δοκοὶ ἐγκάρσιοι, ὃν αἱ κεφαλαὶ ἔχονται ἀποτελοῦσι τὰ τρίγλυφα, καθὼν τὰ μεταξὺ διαστήματα γεννῶσι τὰ μετώπια· τὴν σκέπην δηλοῦσι ἡ κυρωτίς, καὶ τὸ δλον τοῦ γεισώματος συμπληρώνται οὕτως, ἐπικομιόμενορ ἐριοτε διὰ φυτῶν καὶ λίων, καὶ παρέχον τὴν βάσιν τῆς στέγης ἡ τοῦ ἀετώματος, συμμέτρουν ἔχοντος καὶ τούτου διαστάσεως, δι’ οὐ κορυφοῦνται τὸ πρόσωπον τοῦ κτιρίου, διὰ περικλείσθεντος ἐσωτερικῶς ὁ περίβολος. Τὰ διάφορα ταῦτα μέλη δὲ συγχέονται χωρὶς νὰ διαφθαρῇ ὁ τύπος τῆς καλλιτῆς, δοξας εἴραι πρὸ πάντων τύπος λογικότητος. Ὁ περίβολος δὲν ταυτίζεται μὲν τὸν στύλον, διότι ἔχονται ἐκάτερος ἴδιον προορισμὸν δι’ οὐ ἀμοιβαίως ἀποκλειούσται· καὶ διὰ τοῦτο πλατάριοι οἱ ἡμίστυλοι ἔχονται τοῦ πάγκου τοῦ τοίχου, πρὸς δὲ εὐπρεπέστερον συγχολλόνται τετράγωνοι παραστάδες. Εἳσται ταῦτα προσθίσμεν τὰς ἐσωτερικὰς διαιρέσεις, τὸ πρόφατον, τὸν τράπεζαν, τὸν ὄπισθιόν, τὸ περιστύλιον, ἔχοντες πάντα τὰ οὐσιώδη μέλη τοῦ Ἑλληνικοῦ ναοῦ, τὸν ἐτελέστατον ἐκεῖνον τύπον τῆς διακρίσεως καὶ συγερώσεως τῶν ἀραιγκαλῶν στοιχείων, τῆς ποικιλίας καὶ τῆς ἐρότητος, τῆς πλήρους ἀρμονίας, δοτικούς ταυτίζει, ως πάντα τὰ μεγάλα ἔργα τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, τὴν λογικότητα μὲ τὴν καλλιτεχνή, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἵσως ἀρχαῖον καὶ λι-

τέχνημα, παρέχει τὴν ἀπλότητα, τὴν χάριν, τὴν διαδύσιαν ἐκείνην καὶ τὴν γαλήνην, δι’ ὧν περιβάλλεται δειναλῆ νεότητα καὶ αἰώνιος οὔτως εἰπεῖν μειδίαμα ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ἑλλάδος, διὰ δὲ τῆς πρὸς τὰ κάλλη τῆς φύσεως ἀρμονίας αὐτῆς, καὶ δι’ ὧν ἀρακαλεῖ ἐρδέξων ἀραιγήσεων συγκριτεῖ καὶ σήμερον τὴν καρδιαν, καὶ ἔχειρει τὸν θαυμασμὸν τοῦ κύρου.

Ο τύπος οὗτος ἀτεπτύχη, ἐτελειοποιήθη, καθωραΐσθη, διεποκιλθη κατὰ χώρας, φυλὰς, πολιτεύματα, θρησκεύματα, διαφόρους περιβληθεὶς χαρακτῆρας, καὶ τὰ συντατικὰ αὐτοῦ μόρια διαφόρως πως τροπολογήσας καὶ συρδνάσας· ἀλλ’ εἰς καὶ διά τος διέμενεν οὐσιώδως, διατηρῶν ἐν τῇ ἐρότητι αὐτοῦ τὴν ἐρότητα τῆς ἐκφράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πτεύματος, καὶ ταῦτην συγαρμότων τῇ ποικιλλῃ τῷ τοπικῷ διαφορῷ, καὶ ἐκπροσωπῶν οὔτως ὑπὸ ιδιαιτέραν δύνει, ἀλλ’ ἐκφαρέστατα, τὴν διομελήν καὶ ἀδιάσπαστον ἐρότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Η αὐτὴ ποικιλία ἦτις ὑπάρχει εἰς τὰς διαλέκτους, τὰ θρησκεύματα καὶ πολιτεύματα τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν κοινωνῶν, παρατηρεῖται καὶ κατὰ τοὺς διαφόρους ἀρχιτεκτονικοὺς κόσμους ἡ ἥνθιμος. Η διαφορὰ κατὰ τὸ ὕψος καὶ πάχος τῶν στύλων, τὰ διαστόλια, τὰς βάσεις, τὰ κιονόκρατα παράγει τὰς διαφορὰς τῶν τριῶν κυρίων φυθμῶν εἰς οὓς ἀνάγονται οἱ ἄλλοι. Ο γαρ πυκνότυπος, μετὰ χονδρῶν, χαμηλῶν καὶ φαβδωτῶν στύλων, ἀπλός καὶ συβαρός, ἐμφαίνει στερεότητα, καὶ εἰκονίζει τὴν ἐμβρύθειαν τοῦ Δωρικοῦ πτεύματος. Εἴστιν δὲ γενόμενος καὶ ἐτελεστέραν περιβαλλόμενος συμμετρίας, λεπτότεραι καὶ ὑψηλεῖ τοὺς στύλους ἀραβιτλῶν αὐτοὺς διὰ τῶν καλγῶν εἰς τὸ κιονόκρατον, καὶ ἐκφράζει ὑπὸ τὸν Ἰόνιον τύπον ἀρθρικὴν τινὰ χάραρ καὶ ἐλαρρότητα, ἔχων ὠραιοτέρας ἀράλογιας τέλος, πολλαπλασιάζων τὰς ἴδιας ἀναπτύξεις, ἀραιότερων τοὺς στύλους, πολυτελῆ φέρων κοσμήματα κατὰ τὸν Κορινθιακὸν φυθμὸν, φαίνεται ἀβρότερος καὶ μαλβακότερος, φθίνων εἰς τὰ μεθόρια τῆς ἀκρῆς καὶ τῆς πτώσεως.

Δὲν συγάμενα ἐπὶ τοῦ παρότος νὰ ἐκταθῶμεν περὶ τῶν σχέσεων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς πρὸς τὴν γενετικήν, ἦτις ζωγρούνος διὰ τῆς ἀθρωπίτης μορφῆς τὰ ψυχρὰ σχῆματα τῆς πρώτης, συμπληρωτοῦ ἐριοτε τὴν ἐκφραστὴν αὐτῆς δι’ ἀγαλλίωφων καὶ ἀθριάτων, καὶ εἰσάγει εἰς τὸν ταῦτην τὴν εἰκόνα τοῦ ἐν αὐτῷ λατρευομένου Θεοῦ· πολὺ οὐρανότερον συγάμενα νὰ ἐρδεῖσθαι ποια βοηθήματα παρέχει εἰς αὐτὴν η ζωγραφία, διότι ταῦτα ὑποθέτουσι γεωστὴν τὴν φύσιν, τοὺς νέμους καὶ τὸν προορισμὸν ἀμφοτέρων. Άλλ’ ἐν τοσούτῳ ὁ τύπος τοῦ Ἑλληνικοῦ ναοῦ διοικεῖ καὶ ἔξηγει τοὺς τύπους διῶν τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν κτιρίων, καθ’ δοσού καὶ στοιαὶ καὶ θέατρα καὶ ἀμφιθέατρα καὶ παντοία οικοδομήματα φαίνονται ἀπόρροιαι ἡ κέρματα τοῦ ναοῦ διαφόρως πως συρδναλόμενα κατὰ τὸν διάφορον αὐτῶν προορισμόν. Ο αὐτὸς δὲ τύπος διὰ

τῆς Ἀράγερρήσεως μετέβη εἰς τὸν γεώτερον κόσμον, καὶ ἐπικρατεῖ εἰσέτι καὶ ἐπαραλαμβάνεται, μᾶλλον ἢ ἡττού σύντοχος τροπολογούμενος καὶ ἀραιμαζόμενος. Συμφέρει δὲ ἵστως νὰ εἴπωμεν διὰ βραχυτάτων πολας τιμᾶς ἀλλοιώσεις ὑπέμεινεν εἰσαγθεῖς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν κοινωνίαν.

Η Ῥωμαϊκὴ καλλιτεχνία εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὁχρὰ ἀρτούραντασις τῆς Ἑλληνικῆς. Στοιχεῖα ἔδια τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ εἶναι τὸ θετικὸν πτεῦμα, ἢ πολιτικὴ σύρεσις, ἢ διὰ τῶν κατακτήσεων ἐπέκτασις τοῦ κράτους, καὶ ἡ ἀράπτυξις τοῦ δικαίου. Οὐχ ἡττού ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἐνταῦθα ἐκφράζεται στοιχεῖα τῆς κοινωνίας, καὶ ἀκολουθεῖ τὰς διαφόρους φάσεις τῆς ιστορίας αὐτῶν ἀραιτύεως. Τίγρις θεοκρατικὴν ὀριστοκρατίαν πρώτων αἰώνων διεδέχθη ἡ δημοκρατία, καὶ ταῦτην ἡ μοναρχία. Καὶ πρὸς μὲν εἰσαγθῆται ἀργονοιωθῆ πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν κοινωνίαν ὁ Ἑλληνισμός, τὰ κτήρια ἀπίβλεπτοι μᾶλλον εἰς τὴν ὄφελειαν ἢ τὴν καλλονήν. Οἱ ραδεῖσις τὸν λεπτικὸν τύπον τῶν Ἐτρουρῶν, καὶ τὰ ἀμφιθέατρα, αἱ ἀγοραὶ, τὰ ὕδραγεῖα, οἱ μεγάλοι ὄχετοι, τὰ μητρεῖα, πάρτα εἰχοντα σοβαρὸν χαρακτήρα στερεότητος καὶ δημοσίας ὀφελείας. Εἰσαγθεῖσης δὲ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, περιεβλήθη κατὰ τὴν ἐποχὴν μάλιστα τῶν αὐτοκρατόρων ἀγρωστούς εἰς αὐτὴν μεγαλοπρέπειαν. Η παραστάς, τὸ τόξον, ἡ ἀψίδη, ὁ θόλος ἐκφύονται ἐπὶ τῷ Ἑλληνικῷ στοιχείῳ, καὶ οὐχὶ πάρτοτε ἐργασίως συνδυάζονται μετ' αὐτῶν. Εγείρεται τὸ Πάρθεον ἐπὶ Αὐγούστου, ἐφάμιλλος τῶν Ἑλληνικῶν μητρείων, ἀλλ' ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Αδριανοῦ καὶ πρὸ πάρτων μετὰ τῶν Αρτωρίτων ἀρχεται ἡ παραχώμη, καὶ ὁ Ἑλληνικὸς τύπος διαφθείρεται. Τὴν ἐρδητην, τὴν ἀπλότητα, τὴν σαρκότητα, τὴν κομψήτητα, τὰς ὅποιας οὐδέποτε ἐγκατέλιπεν ἡ Ἑλληνικὴ γελοκαλία, διαδέχεται ἡ περιπλοκή καὶ ἡ σύγχυσις. Μεταξὺ τῶν κυρίων μελῶν παρεμβάλλονται ἀλλα διάμεσα· ὁ στόλος δὲν εἶναι πλέον ἀπλοῦς, δὲν ουρθεῖται πάρτοτε μὲν τὸ γείσωμα, διακόπτεται δι' ἐξοχῶν καὶ εἰσοχῶν, συνάπτεται πρὸς τὰς παραστάδας, συνσυμπατῶνται μὲν τὸ τόξον, διαστρέφεται ἐλιξοειδῶς, ἐκφίει προστίλια, ἐφ' ὃν τίθεται προτομαὶ ἡ ἀγάλματα, ἢ στηρίζεται ἐπὶ τούτων· οἱ ἥνθυμοι συγχίονται, τὰ κοσμήματα αὐθαιρέτως πως ἐπιδιαγιλεύονται καὶ ἀγιλοκάλως· ἐπὶ τελούς ἡ πτῶσις τῆς πολυθείας ἐπιφέρει ἐξ ἀράγκης τὴν μεταβολὴν τῆς τέχνης, καὶ μεταβάτος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἀετοῦ εἰς Βολαρτιον, ὁ Χριστιανισμός παράγει τύπους ἀρχιτεκτονικῆς συμμόρως πρὸς τὸ πτεῦμα, τὴν λαρεταρ, τὰς τελετὰς τον, τὰ γέλα αισθήματα, τὰς νέας ιδίων ἀράγκας τῆς αὐτού, απότητος.

8.

Η χριστιανικὴ ἐκκλησία δὲν ἱγέρθη κατὰ τὸν τύπον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ναοῦ, ἀλλὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλικῆς. Τὸ βῆμα τῶν δικαιοτῶν μετέβλεψη εἰς τερπὼν καὶ θυσιαστήριον εἰς τὴν ἀρθρωτήν δι-

καιοσύνην ἀντικατέστη ἡ διὰ τῆς θυσίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐβιβλώσις τῆς θείας ὄργης· αἱ πλευραὶ ἐξετάθησαν σταυροειδῶς ὡς βραχιονες ἴραγκαλίσουσαι ἐν τῷ σημείῳ τῆς ἀντρώσεως ὅλην τὴν ἀρθρωπότητα· θύλαιοι δύσθηκαν πρὸς τοὺς οὐρανοὺς ἀραβιβάζοντες τοὺς ὄμρους καὶ τὰς δεκατετ τῶν πιστῶν πρὸς τὸν οὐράνιον πατέρα, καὶ ἐν τῷ μέσῳ διμέγιοτος αὐτῶν, ὁ τροῦλλος, φέρει τὸ σύμβολον τῆς θείης καὶ τῆς χριστιανικῆς θόξης ὑπεράνω τοῦ κόσμου. Αἱ οἰωνερικαὶ τοῦ ναοῦ διαιρέσεις ἀριστογονοῦσαι πληρότερα πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὰς τελετὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, συμβολικῶς ἔχοντας τὸν θεόν τὰ δόγματα, τὰ μνημόνια, τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφάνισιν τοῦ Θεατρώκου, τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, τὰ πάθη καὶ τὸν κοσμοσωτήριον βάρατον τον. Τὸ έσωτερικόν καὶ τὸ ἔξωτερικόν, ὁ φύσις, τὰ κοσμήματα, πάρτα ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀντιτοιχοῦσι πρὸς ἀλληλα καὶ πρὸς τὸ ζῆτον, καὶ καταδευκόντες πόσον ἀπερισκέπτως καὶ ἀπρεκῶς ἐπειράθησαν τις τῶν νεωτέρων νὰ ἐγαρμόσουν τὸν κλασικὸν τύπον τῆς πολυθείας σίς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν.

Τὸ βιβλιτερόν λεγόμενον ὅφος εἰσῆχθη εἰς τὴν Αἴον, ὑπὸ Ἑλλήνων τεχνιτῶν κατ' ἀρχὰς ἐργαζόμενον, καὶ ἐπεκράτησε μέχρι τοῦ εἰς αἰώνος, ὅτε τὸ διὰ τοῦ Γερμανικοῦ στοιχείου ἐγχυθὲν εἰς τὴν Εὐρώπην τέσσερα πτεῦμα παρήγαγε τὴν γετθικὴν λεγούμενην ἀρχιτεκτονικήν· ΕἼναι ἐρωτήσοντες τούς συγλαστικοὺς θέλουσιν εἰπεῖ, διεὶς η γετθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι τὸ μὴ περιττέρω τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς βιβλιαράτητος, καθὼς βάρβαρα μέχρι τινὸς ἐθεωροῦτο καὶ αὐτὰ τὰ ἐρτελέστερα τοῦ μεσαιώνος ποιήματα· ὅτι μεγίστη ἐπικρατεῖ ἐν αὐτῇ σύγχυσις καὶ παραλογία, καὶ τινὲς μετὰ τῆς σιτικῆς συνεργούντες αὐτὴν, περιλαμβάνοντες ἀμφοτέρας εἰς τὴν αὐτὴν καταδίκην. Αλλ' οὐσιώδεις εἶναι τύπος νέος, τύπος χριστιανικός, τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ λατρειῶν ἐκφράζων ζωηρότατα καὶ μεγαλοπρεπεστάτα. Μητρεῖα τῶν αἰώνων τῆς πλοτεων, οἱ γενικοὶ ναοὶ ἡγέρθησαν ὑφ' ὀλοκλήρων λαῶν, κατὰ πολλὰς γενεὰς εἰσεβῶς ἐργαζομένων ἐν φοραι καὶ δεήσεσιν, ἐν δάκρυσι καὶ μεταροΐᾳ, ἀφειδῶς καὶ ἀδιακόπως, κατὰ σχέδιον ἀγνώστου ἐρίστε καλλιέργουν, ὑπὸ μόνης ἐμπειρούμενον τῆς πλοτεων, τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ἐλπίδος. Τούς τύπον τῶν γετθικῶν ναῶν ἐπαραλαμβάνονται μετ' ιδίων τροπολογιῶν τὰ σύγχρονα οἰστομήματα, καθὼς τὸν ιδίον τύπον μετένθωσαν οἱ Ἑλληνικοὶ ναοὶ εἰς τὰ ἀλλαζόντα. Οἱως παράλογον λατρεύει οὐδεὶς εἰσεβαίνει ἀποκνιτισμένος φασισμάτος καὶ μηδαμινή τὴν καλλιτεχνικὴν θέλησιν τῆς ιστορίας, καὶ ἐποχῆς σηματικωτάτης διότι, εἰ καὶ δὲν ἔχει τὴν σοφίαν, τὴν ἐντελεγον πεῖραν καὶ τὰ ἐλαττώματα τοῦ προθετικότος πολιτισμοῦ, ἔχει δικαὶα τὴν ἀγέλλεται καὶ τὴν χάριν τῆς γενετῆτος, ἐν μέσῳ πολλῶν ἐλαττωμάτων μεγάλας ἀρετᾶς, καὶ ἀληθῆς εἶναι ἀραιγέργησις, διότι περιέχει τὰ σπέρματα τοῦ νεού πολιτισμοῦ. Τὸ πρωταρχικὸν στοιχεῖον,

τοῦ νέου τούτου φυγμοῦ εἶναι γενία τις ὁξεῖα καὶ καρπούληγραμμος (ogive), ήτις πολλαπλασιάζεται εἰντήν, γεννᾷ δὲ τὰ ἄλλα. Ἀράπτνεις τοῦ ἀετώνος, τοῦ τόξου, τοῦ θόλου, η̄ τέλα αἴτη ἀψίς υπερυψόνται, καὶ μεθ' εἰντήν ἀρνύονται διορ τὸ κτίριον, ἀπαρταχοῦ ἐτυπωνόσα τὸ ίδιον σχῆμα. 'Ο στῦλος λεπτετατος καὶ ὑψηλότατος, μετ' ἀλλοι
στύλων, ὡς δέσμη καλάμων, συμπλεκόμενος, ἔχ-
γει πρὸς τὰ ἄρω τέρας καλάδοντας, οἵτις εὐρ-
πατωνται εἰς τὰ ὕψη, καὶ εὐραπόμενοι ἀποτε-
λοῦσι τὴν τέλαν ταῦτην ἀψίδαν ὥστε διατύπωνται
εἴραι πλεον ἵποστηριγμα, εὖτε ἐπιστό-
λιον ἔχει, οὔτε γείσωμα, ἀλλὰ διὰ τῆς ίδιας συν-
εχείας παράγει τὴν δρόσην τοῦ οἰκοδομήματος.
Ἐρ φόριοντείως καὶ διὰ μιᾶς εὐροφῶντος τὰς
ἀραιογίας καὶ διῆγε τὴν γαληναιάν ἀρμονίαν τοῦ
ταοῦ τῆς ἀνθρωπομορφοῦ θεότητος, ἀδύτατον τὸ
ανθεῖαντος θεάτρον τοῦ θεάτρου τοῦ θεοῦ.
Ἐκκλησίας, ἥτις καὶ ἀκογτος ἐγέρει τὴν κε-
ραδόνην τοῦ θεατοῦ πρὸς τὸν οὐρανόν.
Ο γοτθικὸς
ταῦτα δὲ ἐπιστέγεται ἐκωτερικά περιστύλια, διότι
εἰς ἐκωτερικήν λατρειῶν ὠρίσθη. Τὸ ἐκωτερικόν εἴ-
ται ἀπόρροια καὶ ἀπανγασμα τοῦ ἐκωτερικοῦ, καὶ
τὸ ἐκωτερικόν εἴραι συμβολικὴ παράστασις τοῦ
δόχυματος, τοῦ θρησκεύματος.
Τὸ δῶς τῆς ὥμερας
διὰ στεγῶν καὶ ἀψιδῶν θυρίδων εἰσερχόμενον,
μετριάζεται ὑπὸ χρωματισμένων ὄλλων, διότι ὑπὸ¹
τὴν σκιὰν τοῦ ταοῦ μόρος πρέπει τὸ διαλάμψην
ἀκτιοβολισμὸν τοῦ θεαταστηρίου, καὶ καθὼς ὁ χρι-
στιανὸς συγκεκρινοῦται εἰς τὰ ἀδυτα τῆς συνε-
δήσεως, καὶ ἐκεῖθεν τοερῶς ἀρνύονται πρὸς τὴν
ἀράπιοντος αὐτοῦ πατρίδα, ὡσαντως πάρτα ἐτὸν
δυτικῷ.
Ἐκκλησίαν τείνουσι πρὸς τὰ ἔσω καὶ σπεύ-
δοντοι πρὸς τὰ ἄρω, πάρτα μετὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀπο-
τάσσονται εἰς τὴν λατρείαν, εἰς τὸ πνεῦμα, εἰς
τὸν Θεόν.
Η φύσις χορηγεῖ ἀγθύνως τὸν πλούτον
αὐτῆς διὰ μυρίων κοσμημάτων, τὰ ὅποια, καὶ ταὶ
πολυποίκιλα, ἀραγόμητα, πλούσιοπαρόγως ἀπαρ-
ταχοῦ διαγεμμένα, εἴραι τοσούτον λεπτὰ καὶ ε-
λαφρά, ὥστε περιπλανῶνται καθ' ὅλος τὰς διενθύ-
σεις ἐπ' ὄλων τῶν μελῶν τοῦ κτενίου, τὸ καλύ-
πτοντο, χωρὶς τὰ τὸ ἐπιβαρύνωσι, καὶ ἀριθμού-
σι μετ' αὐτοῦ μέγρι τῆς ὑψηλοτάτης βελόνης,
οὐδὲ ἀλλοιώντα τὴν σοβαρὰν ἱερουργίαν αὐτοῦ.
Ἄλλ' η ἀνθρωπίνη μαργύη, εἰτε διὰ τὴν τότε ἀ-
τέλειαν τῆς τέχνης, εἰτε πρὸς διήλωσιν τῆς ἐτὴ
πτευματικῆς ἡσῆς δαμάσεως τῆς σαρκὸς, οὐδαμοῦ
ἀραγαλεῖται εὑρωστος, ὡς ἐτὸς τοῖς 'Ελληνικοῖς
ταοῖς.
Διὰ τε τῆς ζωγραφίας καὶ τῆς γλυπτικῆς
ὑποβάλλεται εἰς τὸν λεφτογραφικὸν τέπον, συρδού-
ζεται μὲν τὸν φερμὸν τοῦ ταοῦ, ἀποκρύπτεται εἰς
τὸν παστοῦς, στεροχωρεῖται ἐτὸν κοιλάματε τῶν
θυρίδων, καὶ διὰ μυρίων εἰκίνων καὶ ἀγαλμάτων
μαρτύρων, ἀγίων καὶ ἀγγέλων, συμπληροῦντος τὴν
πτευματικήν τῶν τεχνῶν τοῦ κτενίου.
Η ὑλὴ αὐτοῦ ἐτὶ μᾶλλον ἐκτενεργατοῦται διὰ τῶν
δεκτάτων καὶ προηγεστάτων βελογόνων, αἵτινες

περατοῦσι τὴν δροφὴν, καὶ ἀρ' ὥν οἱ κάθωντες
ἀραπέμπονται τὸν σοβαρὸν ἥχον τῶν, καὶ εἰς ἀπε-
ρατα διαστήματα τὸν διαδίδονται καλοῦντες εἰς
προσενχὴν τὸν πιστούς.
Ἄλλοτε αἱ βελόναι αὗται
πολλαπλασιάζονται ἐπὶ τῆς στήριξ, φέρονται κό-
σμος ιερῶν ἀγαλμάτων, καὶ εἰκόνων λογοτε-
κτηνίας τὸν ἄκιντα παράδεισον.
Ἐαρ δὲ εἰς τὴν
ἐκ τοιαύτης ἀρχιτεκτονικῆς βαθυτάτην ἐντύπωσιν
προσθέσωμεν τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐκωτερικῆς μονοτί-
κῆς, ἢ τις ἀρώτατος βαθμὸν ὑψούς ἀνεβίβασσαν
σοφοῖς καὶ εὐτελεῖς μουσουργοῖς τῆς Γερμανίας καὶ
Ιταλίας, θέλομεν παταρούμενοι πόσουν ἡ καλλιτε-
χνία συντείσει πρὸς φύθμασιν τῆς θρησκείας. Θέ-
λομεν δὲ ὡσαύτως συναυθαρτῇ πόσον ἐπιδυμητὸν
εἴραι η ἐτὸς 'Ελλάδοι ἀραγέργησις τῆς καλλιτεχνίας
τὰ γένη πρὸς ὑπηρεσιαν τῆς πίστεως, καὶ φέρονται
ἐκωτερικῶς τὴν πλαστικὴν τελειώτητα τῆς ἀρχαίας,
τὰ ἐμπλέκταις ἐκωτερικῶν ἡποτέλεσις τῆς θρησκείας,
ἐπισπενση τὴν ἥπικήν ἀραιόργωσιν, τὴν μόνην
θεραμένην τὰ εἴασγαλίση τὴν κοινωνίην εὐημε-
ρίαν καὶ τὸ ἔθνικὸν μεγαλεῖσον. Κατὰ τὴν λεγο-
μένην ἐποχὴν τῆς ἀραγέργησις τῆς γοτθικῆς ἀρ-
χιτεκτονικῆς ἐπεσεῖται εἰς ἀγριεστίαν, καὶ ὡς βάρβα-
ρος καὶ ἀγελάτης ἀπεικονιζόμενη η δὲ κατὰ τὴν
γραμματολογίαν ἀραγαρτίσια μήμησις τῆς ἀρχαία-
τητος ἐκτοτε ἐπεκράτησεν ἀποκλειστικῶς καὶ ἐτὸν
τῆς ἀρχιτεκτονικῆς γενεόμενον τῶν ἥμερων γασ.
Συγδεναὶ μόλις η 'Ελληνική ἀρχιτεκτονική εἴ-
ται διάλογος καὶ καλή καὶ ἀκινητότος, συμπλ-
αιρούσαι τὸν τούτον, οἵτις τὸ κρατος αὐτῆς θέλει
εἰσεῖσαι αἰώνων, καὶ διὰ πᾶσα μέλλοντα ἀρχιτε-
κτονική δὲ διέραται τὰ ἥραι ἡ μήτης τῆς ἀρχαίας
οἱ δέπασσαι μήμησις ἀπαγορεύοντες, καὶ τὴν πλή-
ρη ἐλευθερίαν καὶ ἀνεκαρτησίαν τῆς τέχνης πρε-
σελείσαιτες, καὶ ἐρταυτῷ μὴ εἰσίσκωτες ἐν τοῖς
καθ' ἥμας χρόνοις μήτε τὴν 'Ελληνική μήτε τὴν
γοτθικήν ἀρχιτεκτονική τὰ στοιχεῖα, διότι η μήτη
πολυθεῖα παρῆλθεν ἀνεπιτερέστερη, η δὲ χριστι-
ανική πίστις πολὺ ἐξηθερισθεῖσα καὶ σχεδόν ἐξελ-
πεται ἐτὸν ἐποχὴν ταῦτη τοῦ σκεπτικοῦ καὶ τῆς ι-
διοτελείας, συράγονται ἐκ τούτου, διετὸν ἡ ἀρχιτε-
κτονική δὲ ἔχει μᾶλλον, καὶ διετὸν ἀπελεύθερη μετὰ τῶν
μηνημένων αὐτῆς ἐτὸν παρελθόντες τῆς λοτορίας.
Συμφωνοῦσι δὲ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὴν ἀλι-

θεωρ, καὶ τοι ἀπ' ἑραρτίων δρυμώσεων σημεῖων, καὶ δουμεῖσθαστα δόγματα πρεσβεύοντες, καὶ δοσοὶ οἱ μητηρίς εἰραι τῷ ὅρτι θάρατοι τῆς τέχνης ἀστε ἡ κοινὴ αὐτῶν ἀπάτη εἴραι, οὐτὶ η ἀρχιτεκτονικὴ μόδις Κῶσα τὴν σῆμερον, μετ' οὐ πολὺ θέλει ἐκπεινεῖν. Καὶ τὸ περιέργον εἴραι διὰ τὴν αὐτὴν καταδίκην ἐπισείνονται ἀλλοι κατὰ τὴν γλοστικήν, ἄλλοι κατὰ τὴν ποιησεως, καὶ ἄλλοι κατὰ πάσης ἐν γίραι καλλιτεχνίας. Ομολογοῦμεν ὅτι ἐν ᾧ παραδεχθεῖσα τὴν κατὰ τὰ διαφύουσας ἐποχὰς τῆς Ιστορίας ἀραγκαλαρ ἐμφάνισαι καὶ ἐκδειχθεῖσαι τῶν διαφόρων καλλιτεχνικῶν τύπων, διστάζομεν τὰ πιστευσάμενα εἰς τὸν θάρατον οὐδεμιᾶς τέχνης, καὶ γέννησαι νέας τέχνης ηθέλομεν παραδεχθῆναι εὐκολότερον, η τὴν ἐξάλειψιν οἰασδήποτε τῶν μέχρι τοῦτο ἀραπτυχθεισῶν. Τῷ ὅρτι, η καλλιτεχνία ἡτοι δὲν εἴραι εἰμὴ η ποιησίας τοῦ καλοῦ, εἴραι στοιχεῖον ἀραγκαλορ τῆς ἀνθρωπίνης ἀραπτύξεως, διότι τὸ καλὸν εἴραι ἀραγκαλορ προὶρ τῶν αἰσθητικῶν, νοητικῶν καὶ ηθικῶν τοῦ ἀνθρώπου φυγάμεων. Βαθμὸς τις φιλοκαλίας ὑπάρχει καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς βαρβαρότερον λαοὺς, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐλκωτέρους ἀνθρώπους· καὶ η φιλοκαλία εἴραι η πρώτη βαθμὸς τῆς καλλιτεχνίας. Τὸ καλὸν ὑπάρχει ἐν τῇ γένει, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ὑπάρχει κατὰ διαφύουσας βαθμοὺς καὶ μᾶλλον η ἡττορ ἐκφαντεῖσθαι διόποτε ὑπάρχει ὁρ, ὁπουδήποτε ὑπάρχει ἀληθὲς ἡ ἀγαθὸς, καὶ δοσοὶ εἴραι υπεροχὴ τοῦ ὅρτος, ἐκφραστὶς τοῦ ἀληθοῦς, καὶ μὲ τὸ ἀγαθὸν ἐν μέρες ταντὶς εται. "Η πρέπει λοιπὸν ὁ ἀνθρώπος τὰ μὴ ἔχει ἀνθρώπος, η πρέπει οὐδὲν ἀράγκης τὰ συνανθανοῦθεν τὸ καλὸν τῆς γένεως, καὶ τὸ ἐν ἐαντὸν ἀληθὲς τὰ ἐκφράσῃ καὶ τὰ ἀγαπήσῃ. "Οσῳ δὲ προσαίρει ἀραπτυσσόμενος καὶ τελειοποιούμενος, κατὰ τοσοῦτον ἐπρεπεῖ τὰ προβῆτα τελειοποιούμενη καὶ η καλλιτεχνία, προσεγγίζοντας αἰείποτε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὸ αἰώνιον παράδειγμα τοῦ καλοῦ, εἰς τὸ εἶδος αὐτὸν καθ' ἐαντὸν, ὅπερ συλλαμβάνει διὰ τοῦ πτεύματος ὁ καλλιτέχνης, καὶ ἐκφράζει διὰ τῶν ἔργων τον, καὶ πρὸς διατενίζει καὶ σπεύδει ἀδιακόπως ἐλκυσμένη ὥπ' αὐτοῦ η ἀνθρωπότης. Εἰστι τὸ καλὸν τῆς τέχνης φαίνεται ἀλλοιούμενος εἴτε κατὰ τὴν ὑπόστασιν εἴτε κατὰ τὴν μορφὴν, τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς ἴδιαιτέρας δύνεως ὥφ' ήτοι κατὰ καιρὸν ἀποκαλύπτεται καὶ ἐκ τῆς ἴδιαιτέρας συρραγίδος τῆς διατυπούσης αὐτὸν διαρροίας· ἀλλ' εἴστι εἴραι ἐκτύπωμα τοῦ ἴδιακοῦ, πρέπει τὰ ἔχη, διώσδηποτε ἀποκαλυπτόμενος η διατυπούμενος, τὰ αὐτὰ πάντοτε συστατικὰ στοιχεῖα· καθὼν τὸ φῶς ποικίλα μὲν χρώματα παράγει ἐπὶ τῶν διαφόρων σωμάτων, καὶ κατὰ ποικίλους βαθμοὺς μαρέμεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀπορρέει ἀεργάσι, καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς γόμους πάντοτε διαδίδεται. "Ἐκ τούτου ἐπεται, διὰ τὰ αὐτὴν η πρωτοτυπία δὲν εἴραι κατὰ τὴν σημασίαν η νία μορφὴ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως. Τούτων τεθέντων, τὶ ἴδιαιτερον ἔχει ὡς πρὸς τὰς ἄλλας τέχνας η ἀρχιτεκτονική, ίτα

ἀποτελέση ἔξαλφεσιν, η διατί τὸ ὄλιγάριθμος τὸ στοιχεῖον τῆς τέλειας δεσμούσιοι τὴν περιτέρω ἀνάπτυξιν αὐτῆς, ὡφ' οὐ ἐτι διεγάπτερα στοιχεῖα ἔχει η μονοτική, καὶ οὐδὲ ήττον παρέγει ἀρεξαρτικόν τους συνδυασμοὺς καὶ ἀραπτύξεις εἰς; Εἰστι η ἀρχιτεκτονικὴ εἴραι ἐκφραστὶς κοινωνικῶν ἐργοῦντων καὶ πρὸ πάντων τὸν θρησκευματος, η θεῖα αὐτη ὑπόστασις οὐδείποτε θελεῖ εἰδείψει. Ο κλασικὸς τύπος ἔχει στοιχεῖα πρόσωπα, ἐφίμερα, ἀρτιστογονοῦ, τα πρὸς τὴν ἐποχὴν καθ' ήτοι ἀνεγάρη, ἀλλ' ἔχει καὶ τὴν αἰδία. Ο δὲ χριστιανικὸς, βυζαντινὸς μὲν ἐν Ελλάδι, γοτθικὸς δὲ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ἀπείρους ἐπιδέχεται ἀραπτύξεις. Απόκειται δὲ εἰς τὴν μεγαλοβοριανὴν καὶ συμβιβάσην τὴν εὐστοχορ τῶν δύο τούτων τύπων ἐφαρμογὴν πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὸν ἔργον πρωτοτυπίαν. Καὶ αὐτὴ η βιομηχανία, η τοῦ ἀφελίμου δημονοργὸς, ἡ τὰς τεραστίας προόδους η τε ἐπιστήμη καὶ η ιδιαίτερα, θαυμασίως ἀμιλλώμεται πρὸς ἀληθίας, ἐπισπεύδονται καὶ γεγονοποιοῦνται, συμβάλλει πλέον η δοσοὶ γαρταζόμεται εἰς τὴν ποίησιν τοῦ καλοῦ, καὶ δοσοὶ δαμάζονται τὴν ὑλην ἐγτυπωτεῖς ἐπ' αὐτῆς τὴν συρραγίδα τοῦ πτεύματος, καὶ τὴν καθισταὶ διαφανεστέραν, δέστι, καλλιτεχνικωτέραν αὐτοῦ ἐκφραστήν. Καὶ δὲν ηὔτενομεν ποίους νέους ἀρχιτεκτονικοὺς τόποντας δέραται τὰ παραγάγωσιν αὐταὶ οἱ μᾶλλον ἀττίθετοι φανόμεται πρὸς τὸ καλὸν πλουτολογεῖται ἀραπτύξεις. Τοιαυτορόπως η ἐρθητική τοῦ πτεύματος ἐκδηλοῦται δι' αὐτῆς τῆς ποικιλίας τῶν γεννημάτων αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀληθές, τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, ἀραβικαζόμεται εἰς τὴν νόμιμον αὐτῶν θέσιν, συνυψόσιν μεθ' ζαυτῶν καὶ γομοποιοῦσι τὸ ἀφελίμον.

* Er Κερκύρα, τῇ 24 Οκτωβρίου 1858.

Η. ΒΡΑΙΔΑΣ ΑΡΜΕΝΗΣ.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΛΑΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1453.

Κατὰ τὰς ἀρχικὰς πηγὰς συγγραφεῖσα ὑπὸ¹⁾
Α. Δ. ΜΟΡΑΤΜΑΝΝΟΥ (*).

Μετάφραστις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ
τηο
Κ. Ν. Κ.

—ooo—

Πρόλογος.

Ότε Μωάρεδ ο Β' εισῆλασε τροπαιούχος τὸ ἔτος

(*) ΣΗΜ. ΠΑΝΑ. Τὸ Ἑλληνικὸν κοινὸν γνωρίζει οὐτι οἱ Κύριοι Α. Δ. Μορατμάννος, ἐπιτετραμμένος τὰ τῶν Κωνσταντίνου πό-